

TOPONÍMIA DEL TERME I DEL NUCLI DE VILANOVA DE SEGRÌÀ*

Samuel PALACÍN FÀBREGAS

INTRODUCCIÓ GENERAL

EL TERRITORI

El nucli de Vilanova de Segrià es troba situat en un petit tossal a 255 metres d'alçada, a la vora esquerra del canal de Pinyana, i en el sector septentrional de la comarca del Segrià, anomenat Segrià Superior (o popularment Alt Segrià). El territori del terme és molt homogeni i regular, amb alçades que oscil·len entre els 200 metres i els 250 metres; tan sols a l'extrem occidental d'aquest (en direcció al Secà i al Pla de Vilanova), les alçades superen els 300 metres. El terme es troba situat al bell mig del pla segrianenc, a la dreta de la Noguera Ribagorçana. Vilanova de Segrià s'integra, així, a l'anomenada cubeta de Lleida, que es correspon amb el sector més afectat per l'acció erosiva del Segre i, per tant, allà on l'excavament ha estat més important. El sòl està configurat per l'alternança de capes gruixudes d'argiles toves amb d'altres primes d'arenisques dures, materials tots ells dipositats per una erosió fluvial de força difusa i de recorregut variable, i en menor grau també per l'erosió èdica. L'evolució d'aquest modelat de caràcter fluvial, al llarg dels segles, ha donat lloc a la formació d'un relleu basat en l'erosió diferencial; és a dir, s'ha produït l'enfonsament dels paquets de material més tou i han quedat relativament intactes uns petits tossals allà on els materials sedimentològics més durs han resistit millor l'erosió. La presència de topònims que fan referència als trets orogràfics és molt escassa, donat que el terme es caracteritza per una gran uniformitat i per l'absència d'accidents geogràfics; tan sols aquells indrets lleugerament elevats (tossals) o depressionaris, presenten una toponímia que fa explícitament referència a aquest tipus de singularitats del territori (la Costa del Pou, el Camí de la Tossa, el Fondo del Bovar, etc.).

* El treball que es presenta a continuació és una breu aproximació geogràfica a la toponímia del terme de Vilanova de Segrià. Aquest ha estat realitzat en el marc de l'assignatura de "Toponímia", impartida a la facultat de Geografia, Història i Filosofia de la Universitat de Barcelona pel professor Joan Tort i Donada, sense l'ajuda del qual aquest treball no hauria estat possible. L'objectiu d'aquest no pretén ser un estudi exhaustiu, sinó aportar algunes de les claus necessàries per entendre les relacions que s'estableixen entre el medi físic i les activitats humanes en un determinat territori, i la manera com aquestes es reflecteixen en la toponímia de l'indret.

El terme municipal s'emmarca en una de les àrees geogràfiques més àrides del continent europeu. El clima és del tipus mediterrani àrid i continental. L'aridesa es manifesta per un notable dèficit de precipitacions, car rarament s'assoleixen els 400 mm anuals, a més d'estar desigualment distribuïdes al llarg de l'any, la qual cosa implica que es produeixi un acusat dèficit d'aigua durant els mesos d'estiu; la continentalitat del clima és el resultat d'una situació força allunyada de la Mediterrània, que origina uns acusats contrastos tèrmics entre les temperatures diürnes i les nocturnes, de la mateixa manera que aquestes diferències també són acusades estacionalment. La presència rutinària de la boira, sobretot a la tardor i l'hivern, contribueix a fer disminuir les condicions d'aridesa, encara que això no modifiqui el pobre règim de precipitacions. En aquest sentit es manifesta Pascual Madoz, a mitjan segle XIX, al seu "*Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*", quan afirma que el clima de Vilanova de Segrià "*es frío y húmedo en el invierno, y cálido en el verano; y sujeto a las tercianas y catarros inflamatorios*".

Pel que fa a la vegetació, cal dir prèviament que aquesta és impossible de caracteritzar sense tenir present l'alteració a què ha estat sotmesa al llarg dels segles per l'activitat humana. És per això que, al llarg del terme municipal, amb prou feines trobem comunitats vegetals prou significatives d'espècies autòctones que es desenvolupin de forma esporàdica, al marge de qualsevol interès de caràcter antròpic, ja que els conreus ocupen pràcticament la totalitat del terme. Per tant, la vegetació llenyosa natural és gairebé inapreciable, tret d'alguns exemplars de pi blanc (*Pinus halepensis*), garric (*Quercus coccifera*) i arçot (*Rhamnus lycioides*). La vegetació de ribera és molt pobra, malgrat la important disponibilitat d'aigua, perquè l'estructura dels canals dificulta enormement la filtració d'aigua al subsòl (baixa permeabilitat dels materials emprats, per aprofitar al màxim el cabal per al regadiu); en canvi, el curs natural de la Noguera Ribaborçana, que discorre pel terme veí de la Portella, es troba envoltat per una nodrida comunitat de vegetació de ribera, formada per espècies les arrels de les quals es nodreixen sense problemes de l'aigua del riu, com el vern (*Alnus glutinosa*), el salze blanc (*Salix alba*), el freixe de fulla petita (*Fraxinus angustifolia*), l'om (*Ulmus minor*) o el pollancre (*Populus nigra*).

El terme municipal de Vilanova de Segrià, de 8,48 km², situat terra enllà del marge dret de la Noguera Ribaborçana i travessat de nord a sud pel canal de Pinyana, es troba envoltat per sis termes municipals, tots ells pertanyents a la comarca del Segrià, la qual cosa ve a demostrar la cèntrica situació geogràfica del nostre terme d'estudi en el conjunt subcomarcal de l'Alt Segrià; limita amb els termes de la Portella (EN), Corbins (E), Benavent de Segrià (SE), Rosselló (SW), Torrefarrera (W, a l'enclavament de Malpartit), i Alguaire (NW).

El cap de municipi, de la mateixa manera que una gran part dels municipis de Catalunya situats a la Catalunya Nova, ha conservat molt poc del seu patrimoni medieval; el feble poblament, els episodis bèl·lics i l'absència a la contrada de materials de prou duresa per a construir edificacions capaces de suportar aquestes adversitats, han fet que tan sols es conservi d'aquella època l'església parroquial de Sant Sebastià, de transició del romànic al gòtic, i en la qual es conserva un pantocràtor del segle XIII.

El conjunt del terme ocupa una situació estratègica pel que fa a la configuració de la xarxa de comunicacions viàries: el nucli de Vilanova de Segrià es troba separat de la ciutat de Lleida per una distància de només 12 km, exactament la mateixa que el separa del municipi d'Alfarràs, situat a l'extrem septentrional de la comarca; és la carretera N-230, la més important de totes les que recorren pel terme, la que possibilita la comunicació amb la capital de la terra ferma i amb les muntanyes pirinenques del nord. Al marge d'aquest eix viari principal, hi ha una sèrie de carreteres d'àmbit comarcal i local, que comuniquen entre si els diferents indrets del terme municipal: la carretera comarcal LP-9221, que enllaça Lleida amb Albesa (Noguera) i discorre pel sector oriental del terme, és la segona en importància; la segueix la carretera LV-9223, que comunica el nucli de Benavent de Segrià amb el de Vilanova de Segrià. La resta són carreteres d'àmbit local, alguna de les quals encara no és asfaltada, com el camí d'Alguaire. Si exceptuem el camí del Secà, que comunica la urbanització del Secà amb la seva única sortida a la carretera N-230 (a l'extrem occidental del terme), tota la resta d'eixos de comunicació viaris tenen una disposició radial respecte al cap de municipi, tals com el camí del Molinot, el camí d'Alguaire, el camí de la Portella, el camí de Cantaperdius, el camí del Cementiri o el camí de la Tossa.

L' ECONOMIA LOCAL

La història de Vilanova de Segrià ha estat molt lligada amb l'agricultura i no tant amb la ramaderia. En el nostre temps, aquest perfil econòmic continua amb molta vitalitat, malgrat el progressiu canvi que s'ha anat produint al llarg dels segles en la tipologia dels conreus i en les tècniques d'explotació de les parcel·les. El 1998, l'Ajuntament de Vilanova de Segrià tenia registrades un total de 173 parcel·les, que eren treballades per uns 120 propietaris. La dimensió d'aquestes parcel·les també s'ha anat modificant al llarg dels segles. S'ha passat de les grans superfícies cerealístico-farratgeres dels temps en què els conreus de secà eren dominants, a un predomini de les petites explotacions (el 1998, el 70% de les parcel·les tenien una superfície que oscil·lava entre 1 i 5 ha. de terreny); d'aquesta manera, les parcel·les de més de 5 ha. tan sols representen el 30% del total de superfície agrícola, un percentatge que tendeix a reduir-se cada vegada més.

Abans de la construcció de la sèquia del Secà (bifurcació dreta del canal de Pinyana), els conreus de secà dominaven el paisatge de la meitat occidental de l'actual terme municipal, essent els cereals i els farratges els més importants, malgrat que també hi havia una notable producció d'hortalisses; actualment, aquests conreus tan sols representen poc més del 2% del total de superfície conreada (que és el 85% del terme), i tendeixen a desaparèixer de la zona fins al punt de ser completament absorbits pels conreus de regadiu; i és que el regadiu permet a l'agricultor el desenvolupament d'una agricultura molt intensiva pel que fa als rendiments dels conreus. En aquest sentit, Lluís Solé i Sabarís, a "Geografia de Catalunya", es refereix a aquesta conversió de conreus en els termes següents: "*Els fruiters han esdevingut l'especialitat principal i han eliminat els altres conreus d'aquesta zona*". La construcció de la sèquia del Secà, el canalet homònim i també moltes altres petites sèquies que travessen una gran part de les parcel·les, han convertit gairebé la totalitat dels conreus

de secà en riques i fèrtils terres de regadiu (sobretot fruiters, entre els quals destaquen les pomeres, les pereres i els presseguers), productores de grans quantitats de fruita dolça; en aquest sentit, Vilanova de Segrià s'emmarca dins una de les principals zones productores de fruita del continent europeu. L'agricultura es complementa amb la cria de bestiar, la qual experimentà un increment important durant la dècada dels anys vuitanta; així, el bestiar porcí passà de 9.224 caps el 1982 i 14.599 caps el 1989, a més de 20.000 caps a mitjan anys noranta. El ritme de creixement també ha estat semblant pel que fa a l'aviram i a les cries de bestiar oví i boví.

Les activitats industrials estan lligades, molt estretament a l'agricultura, fins a tal punt que aquestes difícilment existirien si la producció de les matèries primeres no hi tingués lloc tan a la vora; en termes semblants s'expressa Lluís Solé i Sabarís quan, a la "Geografia de Catalunya", afirma que *"a la base de la industrialització hi ha l'agricultura, sigui com a proveïdora de matèries primeres, sigui com a consumidora de productes industrials"*. L'activitat industrial del terme es concentra al voltant de dues cooperatives fruiteres situades dins del nucli de Vilanova de Segrià: es tracta de la Cooperativa Fruitera del Segrià "Ofruse" (a tocar del camp municipal d'esports) i el Grup Fruiter de l'Alt Segrià (a l'inici del carrer de Lleida des de la carretera de Benavent de Segrià); en ambdues cooperatives hi ha enormes cambres frigorífiques on s'emmagatzema la fruita fins que arriba el moment de distribuir-la i comercialitzar-la.

El sector dels serveis té poca importància i el percentatge de població que s'hi dedica és insignificant en comparació amb el de treballadors agrícoles; aquest sector es limita a proveir la població dels productes i serveis més importants: cal destacar un dispensari (a l'edifici de l'ajuntament), una farmàcia, un servei de correus i una parada d'autobús; una bàscula municipal, un col·legi públic, un poliesportiu, uns tallers de reparació d'automòbils, un supermercat, una fusteria i quatre petites empreses: dues de transports, una tercera de mobles de cuina i decoració i una quarta de pintures (en realitat es tracta d'una activitat industrial, ja que l'administració i venda dels seus productes es realitza en una seu de Barcelona); també hi ha una cooperativa que ven subministraments i serveis a la pagesia.

LA POBLACIÓ

Al quadre següent donem una visió cronològica de la població des de l'alta edat mitjana fins a l'any 1995:

<u>ANY</u>	<u>POBLACIÓ</u>
1317	21 famílies (uns 105 habitants)
1358	30 famílies (uns 150 habitants)
1718	36 habitants (*)
1787	267 habitants (**)
1860	401 habitants
1900	494 habitants

<u>ANY</u>	<u>POBLACIÓ</u>
1930	659 habitants
1960	733 habitants
1970	781 habitants
1975	705 habitants
1981	706 habitants
1991	672 habitants
1995	687 habitants

Font: Arxiu de l'església parroquial de Sant Sebastià.

(*) Cal assenyalar la important davallada de població que mostra el cens del 1718, a causa de la Guerra de Successió. A partir d'aquesta data hi ha un creixement lent, sense interrupcions. Cal assenyalar, també, que des del 1975 fins a l'actualitat la població del terme s'ha estabilitzat força, malgrat alguns petits alts i baixos.

(**) La dada de població del 1787 està extreta del "Cens de Floridablanca". En aquesta obra es detallava la població municipal de la manera següent:

Parròquia de Sant Sebastià

(Corregiment de Lleida)

	<u>SOLTERS</u>		<u>CASATS</u>		<u>VIDUS</u>		<u>TOTAL EDATS</u>
	<u>H</u>	<u>D</u>	<u>H</u>	<u>D</u>	<u>H</u>	<u>D</u>	
Fins a 7 anys	35	28	-	-	-	-	63
De 7 a 16 anys	32	18	-	-	-	-	50
De 16 a 25 anys	25	13	4	4	-	-	46
De 25 a 40 anys	3	-	23	23	-	-	49
De 40 a 50 anys	-	-	25	25	-	5	55
Més de 50 anys	-	-	3	3	6	1	13
	95	59	55	55	6	6	276

Total d'edats ... 154 110 12

TOTAL GENERAL: 276

Capellans	1	Jornalers	10
Sagristans	2	Fabricants	2
Escrivans	1	Artesans	1
Llauradors	42	Criats	6

La densitat de població del terme de Vilanova de Segrià és de 81 hab./km². Més del 80% viu al cap de municipi; el 20% restant de població viu en dues petites urbanitzacions: la urbanització Vilalta (o Badia), vora el camí d'Alguaire, i la urbanització el Secà, situada a l'extrem occidental del terme.

En relació amb l'estructura de la població, en els darrers anys comença a apreciar-se un envelliment per edats, donat que la població de més de 65 anys representa el 20% del total; el grup dels joves (1-14 anys) representa un 13,2% del total, mentre que el grup amb el contingent de població més nombrós, els adults (15-65 anys) representa el 66,8% de la població total del terme.

EL POBLAMENT. LA CASA TRADICIONAL

La població del terme, com he esmentat anteriorment, es troba concentrada al nucli de Vilanova de Segrià i en les dues urbanitzacions del terme, sempre de forma agrupada; i és que el tipus tradicional d'hàbitat és el concentrat, en detriment de la dispersió. Per això la casa isolada té al Segrià, i a bona part de les terres occidentals, un caràcter excepcional. Quan apareix, en tot cas, sol tenir el nom de torre (al nostre terme d'estudi n'hi ha 5: la torre de l'Àngel, la de Bartomeu, la de Gaspar, la de Renyer i la de Solanelles); les finques rurals anomenades masia són, en canvi, inexistents. En aquest sentit, és important tenir present que, sovint, les edificacions que el mapa comarcal a escala 1:50.000 assenyalava com a masies o masos són simples canyes o dipòsits per a les eines.

Respecte a l'habitatge tradicional Lluís Solé Sabarís, a l'esmentada "Geografia de Catalunya", assenyalava que les característiques de la típica casa lleidatana responen a uns evidents condicionants agraris, i els materials de construcció consisteixen amb les matèries primeres que ofereix el medi: *"Es tracta d'una casa bloc, disposada en profunditat entre el carrer, el qual dona una façana estreta, i una eixida al darrera. Pels altres dos costats, s'estintola a les cases veïnes. Casa alta, comprèn 4 o 5 plantes: el soterrani i la planta baixa són reservats a l'explotació; el pis o els pisos, a l'habitatge, i la part alta, les golfes, que tenen el costat obert a migdia destinat a eixugar els fruits, i l'altre, a arrecegar el salador. La presència d'un celler de volta i d'un trull per a emmagatzemar-hi l'oli testimonia la importància passada de la vinya i l'olivera. L'estable, situat a la planta baixa darrere l'entrada, donava a una cort petita reservada al bestiar menut. La distribució, doncs, és idèntica a la de la casa de les Garrigues, però ací el material no és pas de pedra, escassa en aquestes terres al·luvials, sinó de fang, l'argila de l'horta. Les parets són gruixudes, de 50 a 60 centímetres, i fetes de toves cuites al sol i encimentades amb calç, o bé de tàpia formada de peces més voluminoses (1,5 metres de llargària) premsades entre dos posts, i on de vegades amb el fang barregen grava"*.

Finalment, el mateix Solé indica que la casa tradicional lleidatana és una construcció poc adaptada actualment a les condicions de les explotacions actuals. També assenyalava que l'expansió del regadiu contribueix a dispersar el tradicional hàbitat concentrat de la comarca: *"És un tipus d'hàbitat mal adaptat a les condicions actuals de l'explotació. No hi és plantejat el problema d'emmagatzemar el gra o el farratge; el gra és lliurat al comerç immediatament després de la collita. (...) La casa no s'adapta bé a les maniobres dels tractors i les màquines, com més va de més embalum. També hi manca lloc per a dipositar el material necessari a les explotacions arborícoles (caixes, embaltes...) i amb més motiu per a la mateixa fruita. Les edificacions*

tampoc no poden aixoplugar una ramaderia especialitzada intensiva. Així és com la cria de porcs i l'avicultura han passat a uns edificis nous bastits fora vila. La fructicultura tendeix a desplaçar cap als vergers no solament les edificacions de l'explotació, sinó també el mateix habitatge. D'ací els progressos de la disseminació". (...) Malgrat tot, la major part de la població continua fixada en els pobles, i la generalització de l'automòbil i del tractor tendeixen a enrobustir aquesta tendència".

LA HISTÒRIA

Entre els actuals termes de Vilanova de Segrià i de Benavent de Segrià, travessats per la clamor de Segrià, que havia de donar nom a la comarca, hi havia després de la conquesta dels comtes cristians la torre d'Estaràs, de Berenguer de Boixadors; el 1184-85 trobem la torre de Forcada, vora el camp de Ferrer de Cubells i també la torre de Gilabert, que va ser poblada per un contingent de població vinguda del Pallars; a prop de les roques d'Avimpèlec (actualment situades dins del terme d'Alguaire) encara es poden contemplar les restes d'un antic poblat sarraí; també prop del curs de la clamor i prop de les roques hi havia el lloc de Riudovelles (segons l'historiador barceloní Joaquim Miret i Sans, el 1168 el cònjuges Garcia Liniz i Urraca vengueren a Ènec d'Albelda i Ramona una torre amb les terres del terme de Lleida al lloc de Riudovelles). El 1180 s'esmenta vora la torre de Gilabert el lloc de Turridellà, vora el camí d'Avimpèlec a Almenar, i la torre de Segrià, entre la sèquia nova i la vella (la primera es referia al canal de Pinyana, que fou perllongat per la família Cavassèquia de Lleida).

Aquestes torres van donar lloc a un nou poble anomenat en els documents Vilanova de Riudovelles o Vilanova de França (la filla d'Urraca es deia França) i finalment Vilanova de Segrià, després que absorbí el lloc de Castellnou de Segrià, lloc situat a 500 m de l'església de Vilanova de Riudovelles, on els templers havien açat un castell i bastit cases, (els habitants de les quals dotaren d'una carta de població el 1231). Els primers repobladors de Castellnou de Segrià procedien de les torres de Gilabert, Riudovelles, de l'Armada, de Forcada i l'esmentada torre de Segrià, i es van comprometre a edificar una muralla que englobés cases, places, forn de pa (de cada 25 pans un era per als templers) amb portals d'accés i rebien terres per a fer-hi eres i antuixans (trossos de carrer al davant de la porta d'entrada de cada casa) i podien utilitzar herbes i pastures.

Fins als darrers anys del segle XIII, Vilanova de Riudovelles fou propietat directa de Lleida, dominada per Guerau d'Oluja, una de les autoritats dels hospitalers. El 1317 aquest el permutà per la comanda de Cervera i el lloc fou integrat en el Gran Priorat de Catalunya, i fou adjudicat com a feu de la priora d'Alguaire, que en mantingué el domini fins a l'extinció del monestir femení de l'orde de Sant Joan. Mentrestant, Castellnou de Segrià, continuava sota el domini dels templers i a l'extinció de l'orde passà (1317), com les seves altres senyories de la comarca, als hospitalers (aleshores Vilanova tenia 21 famílies i Castellnou 5). Des del 1318 ambdós pobles, ja units en un de sol, amb el nom definitiu de Vilanova de Segrià, formaren part amb la Portella i Ratera de la baronia d'Alguaire.

Aquests llocs visqueren la problemàtica de la baronia amb la ciutat de Lleida sobre regadius, cànon de regatge i altres qüestions de senyoria i preeminència sobre el canal de Pinyana (foren especialment importants els plets del 1468 i el 1554). El 1358 Vilanova tenia 30 focs, i abans de la Guerra dels Segadors havia passat a 52 (uns 260 habitants), que havien baixat a 36 després de la Guerra de Successió. El viatger Francisco de Zamora passà el 1787 pel Segrià Superior o l'Alt Segrià, temps en què la població de Vilanova de Segrià ja s'havia recuperat, i parla de l'existència del conreu d'arròs entre Vilanova i Benavent. El segle XIX suposà la integració de Vilanova de Segrià al partit judicial de Balaguer, el qual denegà a Vilanova la seva voluntat de passar al de Lleida (1836). El 1855 s'autoritzà la creació de les escoles.

ELS ELEMENTS DE LA PARLA LOCAL

El terme de Vilanova de Segrià, de la mateixa manera que el conjunt de la comarca del Segrià, es correspon geogràficament amb la zona central del vast territori en què avui es parla el català occidental, amb les seves múltiples variants. Malgrat que la influència sarraïna va ser molt més important al País Valencià, la toponímia d'aquest origen conserva al Segrià un gran nombre d'exemples (*Alguaire, Alfarràs, Almacelles, el Canyís, Alfés, la Suda*, etc.).

Joan Veny, a "Els parlars catalans. Síntesi de dialectologia", assenyala quins són els trets singulars més representatius del nostre terme d'estudi: el vocalisme tònic té un inventari que coincideix amb el del català oriental; no així la seva distribució, perquè mots com *ceba* o *pera* són pronunciats amb *e* oberta en català oriental i amb *e* tancada en català occidental. El vocalisme àton és més ric en el grau d'obertures anteriors i posteriors, amb fonemes de gran tensió d'articulació. *A* i *E* àtones, especialment inicials, tendeixen sovint a neutralitzar-se en una *a*: estel (*astel*), espès (*aspès*), etc. La *a* pretònica es converteix esporàdicament en una mena de *e* neutra (/plenéll/), i la *o* àtona, seguida de *u* o *i* tòniques, s'acostuma a tancar en *u* (de cobrir, *ubrí*). Així com la combinació *QUÀ, GUÀ* en posició tònica es manté, quan és àtona pot esdevenir eventualment *ko-*, *go-*, *ku-*, *gu-*, si bé s'imposa la primera.

En general, el consonantisme coincideix amb el del català central; les característiques més importants són la manca de iodització (*palla*), palatal inicial o postconsonàntica africada (*trintxa*) i l'absència de reforç de la *-r* final (*cor* en lloc de *cort*), entre d'altres.

En la morfosintaxi, Veny també assenyala la generalització de l'ús de la desinència *-o* (*canto, menjo, parlo...*), els incoatius en *-ix* (o *-ís*), i les formes plurals dels proparoxítons amb morfema nasal final (*hòmens* en lloc d'*homes*, *màrgens* en lloc de *marges*, etc.). Aquests dos darrers trets són molt antics, però no pas el primer, més recent. Altres característiques que participen de l'arcaisme són les pròpies del sistema de l'article:

	<u>Masculí</u>	<u>Femení</u>
<u>Singular</u>	lo, l'	la, l'
<u>Plural</u>	los	les

Lo braçal, los arbres, les moreres, etc., són alguns dels nombrosos exemples que es poden donar; pel que fa referència als pronoms personals complements, solen mantenir també la forma plena: *me, te, se, mos, vos, lo, la*; amb casos de reducció en determinats contextos.

Pel que fa al lèxic, no és fàcil de trobar paraules que pertanyin estrictament a la parla del català nord-occidental (*ratapinyada, sargantana, càntir, etc.*). La major part d'aquests mots ja es troba documentada al segle XIV i constitueixen l'inici de la primitiva diferenciació dialectal de l'edat mitjana. Alguns d'aquests mots, i d'altres com *tormo, trincola, arna, etc.*, presenten una continuïtat d'isoglosses en aragonès, explicables pel moviment de la romanització o per la continuïtat geogràfica.

RECULL I ANÀLISI DELS TOPÒNIMS

CONSIDERACIONS PRÈVIES

Les característiques geogràfiques del territori condicionen una gran part de la toponímia rural del país, car els noms de lloc fan referència a les singularitats de l'orografia terrestre o marítima, a la vegetació, als cursos d'aigua naturals i als resultats de l'activitat humana sobre els territoris al llarg del temps (Història) i en el moment present. La toponímia urbana resulta molt més complexa a l'hora de ser analitzada des d'un punt de vista geogràfic, perquè la presència d'antropònims esdevé inevitablement nombrosa; d'aquesta manera, gran part de la toponímia de carrers, places, avingudes, passeigs, etc., és impossible d'analitzar des d'un punt de vista exclusivament territorial, perquè els noms responen majoritàriament a una diversitat d'esdeveniments històrics (personalitats, política, medicina, etc.).

La classificació toponímica no és pas hermètica, sinó que es poden utilitzar diferents criteris a l'hora de configurar-la. A grans trets, podem dividir els topònims segons si fan referència a la divisió administrativa, al poblament (hàbitat, implantació de l'activitat industrial, serveis comunitaris, serveis de comunicació i transport) i al medi físic (orografia terrestre i marítima, hidrografia i vegetació). Basant-nos en aquest criteri general, presentem tot seguit la classificació toponímica del terme i del nucli de Vilanova de Segrià.

RELACIÓ DE TOPÓNIMS

LA POBLACIÓ

1. *Urbanització el Secà*: A l'extrem occidental del terme (315 metres d'alçada), tocant al final del camí del Secà, que comunica la carretera N-230 amb la urbanització. El nom del Secà es deu al fet que aquest ha estat el darrer indret del terme a reconvertir els conreus de secà en regadiu; per tant, reflecteix la importància històrica del conreu de cereals i dels farratges.

2. *Urbanització Vilalta (o Badia)*: A la vora del nucli de Vilanova i al camí d'Alguaire, entre les partides de terra del Molinot i de Rovinals (Alguaire), a 270 metres d'alçada.

3. *Vilanova de Segrià*: Cap municipal (255 metres d'alçada), centre polític i religiós del terme. Articula totes les comunicacions amb qualsevol indret del terme. Únic nucli de població agrupada, que concentra el 80% de la població total. Centre agrícola (cooperatives fruiteres i ramaderes) i de serveis (farmàcia, mercat, taller, dispensari, polisportiu, etc.).

LES PARTIDES DE TERRA

4. *La Calçada*: Al nord del terme, del Reguer de la Costa del Pou i de la partida del Camí d'Alguaire i limitat al nord per la Turiella i les Roques d'Avimpèlec (Alguaire).

5. *Lo Camí d'Alguaire*: Partida situada al NW de Vilanova i toponímicament situada a tocar del camí homònim que comunica el nucli amb la carretera N-230. Situat entre les partides de la Calçada (N), Cantaperdius (E), Fanecades (S) i la urbanització Vilalta (W).

6. *Lo Camí del Cementiri*: Petita partida a la vora de Vilanova, entre el cementiri i la carretera LV-9223, de Vilanova a Benavent.

7. *Lo Camí del Molinot*: Partida compresa entre les urbanitzacions Tabac (Alguaire) i Vilalta, al nord, la carretera N-230 (W), el camí del Molí (S) i la partida del Molinot (E), on hi havia l'antic molí fariner.

8. *Cantaperdius*: Partida al NE del terme, ocupa una extensió considerable entre les Fanecades (W) i la carretera de Lleida a Albesa, que la delimita pel seu extrem oriental. Zona regada per les aigües del Reguer del Bovar, la vegetació de ribera del qual és refugi de nombroses perdius i altres espècies d'ocells.

9. *L'Eral de Dalt*: A l'extrem meridional del terme, comprès entre el braçal de la Canela (a Vilanova de les sèquies en diuen braçals) i el començament del nucli de Benavent de Segrià. El topònim es refereix a una zona més elevada, en la qual, antigament, hi havia moltes eres.

10. *Les Fanecades*: Petita partida situada entre el Camí d'Alguaire (N) i el nucli de Vilanova de Segrià (S). Aquest topònim, com l'anterior, té una clara vinculació amb el conreu de secà que predominava en aquestes contrades. Una fanecada és una mesura superficial agrària equivalent a l'extensió de terreny que es podia sembrar amb una faneca de gra.

11. *Lo Fondo del Bovar*: Partida extensa situada a l'extrem oriental del terme, delimitada pels límits administratius del municipi i la carretera de Lleida a Albesa. Es troba a l'indret més baix en alçada del terme (205-210 metres), com indica la paraula "fondo"; el "bovar" es refereix a les bogues, que són unes plantes herbàcies que creixen a la vora de les sèquies, junt amb els canyissars.

12. *Lo Magatzem del Po*: Petita partida al sud del terme, al llarg de la vora oriental del camí de la Tossa. El seu nom es deu a la granja homònima, situada al terme de Benavent de Segrià.

13. *Lo Molinot*: A la sortida de Vilanova per la carretera que comunica el poble amb la carretera N-230 (camí del Molí o carretera de Vilanova de Segrià). Delimitada pel canal de Pinyana (W), el nucli de Vilanova (E), el camí d'Alguaire (N) i la carretera esmentada (S). El topònim fa referència a l'antic molí fariner, situat a la vora de la sèquia de Baix de Pinyana.

14. *Lo Moreral*: Partida al sud del terme, al sector esquerre de la carretera de Benavent a Vilanova, que la separa de l'Eral de Dalt i de la Pala del Canela. El topònim al·ludeix a la morara, espècie arbòria caducifòlia estesa arreu del país i de la qual hi ha alguns exemplars a la zona, que havien estat més importants abans de l'inici del conreu d'arbres fruiters.

15. *La Pala del Canela*: Al SE del terme, comprèn tot el territori delimitat per la sèquia de la Botera (N), l'Eral de Dalt (S), la carretera de Benavent a Vilanova (W) i la carretera de Lleida a Albesa (E). El topònim "pala" forma part del món de les infraestructures hidràuliques, en el sentit que les pales són unes planxes metàl·liques, generalment de forma rectangular, que els pagesos col·loquen sobre determinades sèquies per obstaculitzar-hi l'aigua i desviar-la per una altra sèquia, de manera que es van fent rotacions en els temps de reg de les parcel·les.

16. *Les Roderes*: Extensa partida situada a l'esquerra de la carretera de Benavent a Vilanova, en direcció a l'oest i fins al límit amb el terme de Rosselló. El nom de "roderes" fa referència als senyals que les rodes de les màquines de llaurar produïen sobre els camps de cereals quan els pagesos els treballaven.

17. *El Secà*: Situada a l'estreta franja de terreny de l'extrem occidental del terme, entre la carretera N-230 (E) i les Granges del Carlos (W). Aquesta zona fou la darretera del terme a esdevenir de regadiu, fet que ha influït decisivament en la conservació d'aquest topònim.

18. *Torreblanca*: Partida en forma triangular, delimitada pel camí del Cementiri (S), el camí de Cantaperdius (N) i la carretera de Lleida a Albesa (E). És travessada pel camí homònim. El nom "torre" fa referència a la forma de la típica casa de camp lleidatana.

ELS CAMINS

19. *Camí d'Alguaire*: Neix al final del carrer del Doctor Fleming, al nucli de Vilanova, i es dirigeix cap al sector NW del terme; travessa el canal de Pinyana i passa a tocar de la urbanització Vilalta (o Badia), moment en què s'endinsa ja dins del terme d'Alguaire. Finalment, passa per la urbanització Tabac abans de desembocar a la carretera N-230.

20. *Camí del Bovar*: Comença vora la carretera de Lleida a Albesa, al davant del tossal de les Batalles, i delimita pel sud la partida del Fondo del Bovar amb la de Pelets (aquesta darrera a Benavent de Segrià).

21. *Camí de Cantaperdius*: Continuació de la costa del Pou, comunica el nord del nucli de Vilanova amb la carretera de Lleida a Albesa. Travessa la partida de terra homònima i delimita pel nord la de Torreblanca; és creuat pel reguer del Bovar.

22. *Camí del Cementiri*: Camí que, des de la Bàscula Municipal, porta al cementiri; passat aquest, el camí conserva el nom fins a la seva fi, a la carretera de Lleida d'Albesa.

23. *Camí de Corregó*: Travessa lo Fondo del Bovar, des de la carretera de Lleida a Albesa (W) en direcció a la masia de Corregó, ja al terme de la Portella.

24. *Camí Girona*: Camí molt curt; forma part de la xarxa de carrers del nucli de Vilanova.

25. *Camí del Molí (o del Molinot)*: Neix a l'extrem del carrer de Lleida, al nucli de Vilanova, i comunica amb la carretera N-230, just a l'encreuament on comença el camí del Secà, a l'altre costat de la carretera. Travessa els dos canals bifurcats del canal de Pinyana: la sèquia de Baix de Pinyana i la sèquia del Secà. Tot just en travessar la primera d'aquestes dues sèquies es troben els terrenys on antigament s'aixecava l'antic molí fariner, avui desaparegut.

26. *Camí de la Portella*: A pocs metres de la sortida de Vilanova per l'anomenada costa del Pou, el camí es bifurca en dos: el de la Portella (a l'esquerra) i el de Cantaperdius (a la dreta). Des d'allà, el camí de la Portella es dirigeix cap al NE en direcció a la Portella, i ràpidament abandona el terme de Vilanova. És un camí gairebé d'exclusiu ús agrícola i discorre molt a la vora de la carretera d'Albesa, recentment millorada, que absorbeix tot el trànsit d'aquest subsector de la comarca.

27. *Camí de Rosselló*: Situat a l'extrem meridional del terme, comunica Benavent de Segrià amb Rosselló i exerceix de límit administratiu entre els municipis de Vilanova i Benavent durant poc més de 500 metres.

28. *Camí de Rovinals*: Neix al camí d'Alguaire i, dirigint-se cap al nord, abandona ràpidament el terme de Vilanova. Travessa les partides de la Turiella i Rovinals (Alguaire) abans de comunicar amb el nucli d'Alguaire.

29. *Camí del Secà*: Neix a l'encreuament amb la carretera N-230 com a continuació del camí del Molí. Des de la carretera, recorre en direcció a l'oest l'estreta franja de territori de l'extrem occidental del terme fins a desembocar a la urbanització homònima. El topònim es conserva de quan els conreus eren de secà i les condicions d'aridesa eren constants. Actualment travessa camps de regadiu, als quals hom subministra aigua procedent dels canalets del Secà i de Sant Jaume.

30. *Camí de Servei del Canal de Pinyana*: Per tot el terme municipal, circula paral·lel al canal de Pinyana i, després de la seva bifurcació, paral·lel a la sèquia de Baix de Pinyana.

31. *Camí de Servei del Canalet*: El mateix cas que l'anterior, però ara discorren paral·lelament al canalet del Secà, a l'extrem occidental del terme.

32. *Camí de la Tossa*: Neix al carrer de les Roderes, al nucli de Vilanova, i pren direcció sud fins a abandonar el terme en una petita zona urbanitzada coneguda amb

el nom de la Tossa (ja en terme de Rosselló), on desemboca la carretera de Rosselló a Benavent. El topònim en qüestió es refereix a la partida de la Tossa de Dalt, indret en el qual s'aprecia una molt lleugera elevació del terreny que no és res més que les restes d'allò que havia estat un esplèndid "tossal testimoni" però que, pel procés implacable de l'erosió i enfonsament dels seus materials, pràcticament ha desaparegut.

ELS CURSOS D'AIGUA NATURALS

33. *La Clamor de Segrià*: Únic curs d'aigua natural del terme, avui desaparegut, la llera del qual és aprofitada, en part, pel canal de Pinyana. De caràcter torrencial, com totes la clamors, aquesta és especialment important des d'un punt de vista històric, perquè ha estat la que ha acabat donant el nom de "Segrià" a la comarca.

ELS MOLINS

34. *Lo Molinot*: Avui desaparegut, a la vora de la confluència entre el camí del Molí i la sèquia de Baix de Pinyana.

LES GRANGES

35. *Granja de Benito*: A la partida de les Roderes, a tocar de la carretera de Vilanova a Benavent (E) i del reguer de Benavent (W).

36. *Granges del Carlos*: A la partida del Secà, travessades pel canalet del Secà.

37. *Granja del Conrado*: A la vora del nucli de Vilanova, sortint pel camí de la Tossa. Ben a prop hi passa el reguer de Benavent.

38. *Granja de Forcada*: A tocar del nucli de Vilanova. Un camí privat la comunica amb el carrer de Lleida, ja al bell mig del poble. Referència toponímica als temps de l'agricultura de secà, en què els pagesos regiraven la palla, els fems, etc., amb les forques.

39. *Granja de l'Hermenegildo*: A la partida de Torreblanca, al límit amb la de Cantaperdius. S'hi accedeix directament a través del camí de Cantaperdius.

40. *Granges del Penjoll*: Situades al costat del nucli de Vilanova, a tocar de la Bàscula Municipal i de la carretera de Vilanova a Benavent; són propietat de la Cooperativa Agrícola de Guissona.

41. *Granja de Santa Llúcia*: A tocar del nucli de Vilanova pel sud, entre la granja de Forcada i la del Conrado; s'hi arriba a través del camí de la Tossa.

42. *Granja del Sila*: A l'extrem SE del terme. S'hi accedeix primer des de la carretera de Lleida a Albesa (dita també d'Albesa) i, posteriorment, des del camí del Bovar, que la separa de la Torre de Peralets (ja al terme de Benavent de Segrià).

43. *Granges de Torrelles*: Vora el camí del Molí (o del Molinot) quan aquest es troba a punt de finalitzar, a la sortida a la carretera N-230.

LES CARRETERES

44. *Carretera de Benavent de Segrià a Vilanova de Segrià (LV-9223)*: Carretera d'àmbit local que neix a la carretera de Lleida a Albesa quan aquesta discorre a tocar del nucli de Benavent de Segrià, en forma d'una desviació a l'esquerra d'aquesta carretera. Al llarg de poc més d'1 km, la carretera de Benavent a Vilanova separa les partides de les Roderes i la Pala del Canela fins a arribar al nucli de Vilanova des de la Bàscula Municipal.

45. *Carretera de Lleida a Albesa (LP-9223)*: Carretera local, molt més important que l'anterior i que pot considerar-se comarcal. Té una llargada de 14 km des de Lleida fins a Albesa (Noguera), i un paviment molt bo que li confereix característiques de via ràpida. Travessa el terme de Vilanova al llarg de gairebé 1,5 km pel seu sector oriental i separa la partida del Fondo del Bovar de les de tota la resta del terme.

46. *Carretera de Tortosa a França (N-230)*: Aquest és l'eix viari més important que passa pel terme, malgrat que només ho fa al llarg d'uns 250 metres pel sector occidental. La N-230 té la categoria de carretera nacional i absorbeix uns fluxos de trànsit considerables.

47. *Carretera de Vilanova de Segrià (o el Camí del Molí)*: Carretera local que té el seu origen occidental en un desviament a la dreta de la carretera N-230 i que comunica directament amb el nucli de població de Vilanova. La denominació "Camí del Molí" és emprada exclusivament per la població autòctona.

ELS INDRETS SINGULARITZATS

48. *La Bàscula Municipal*: A l'entrada del poble per la carretera de Benavent i pel camí del Cementiri, just al seu punt de confluència.

49. *El Camp Municipal d'Esports (o Camp de Futbol)*: Just al davant del carrer de Balmes. El camp és de terra i hi juga l'equip de futbol local. Al lateral oposat de l'esmentat carrer, a l'altra banda del camp de futbol, hi ha la Cooperativa Fruitera del Segrià "Ofruse".

50. *El Cementiri*: Situat 500m a l'est de Vilanova, vora el camí homònim.

51. *La Cooperativa del Camp*: A l'avinguda de Catalunya, on es venen subministraments i serveis a la pagesia.

52. *La Cooperativa Fruitera Segrià*: Situada a cavall entre la costa del Pou i el Camp Municipal d'Esports. Destaca per la importància de les seves grans cambres per a conservar la fruita.

53. *La Costa del Pou*: A la confluència dels camins de la Portella i de Cantaperdius (235 metres) fins a l'entrada del poble pel sector nord (confluència dels carrers Doctor Ferran i Segrià, a 250 metres), durant uns 200 metres de llargada un camí s'enfila més de 15 metres fins al poble de Vilanova, situat al capdamunt d'una petita elevació del terreny; el fort pendent del camí ha derivat en la primera part del topònim. El mot "pou" s'aplica en referència al reguer de la Costa del Pou, que discorre

de forma subterrània, de manera que les parcel·les per les quals passa bombegen l'aigua des de la superfície.

54. *La Farmàcia*: L'única de Vilanova, es troba al carrer de Carles Vallès, just enfront del Polisportiu.

55. *La Fruitera Alt Segrià*: Segona i darrera cooperativa fruitera de Vilanova, es troba a l'entrada del nucli per la carretera de Benavent, al començament del carrer de Lleida.

56. *La Fusteria*: Al carrer Major, entre l'església parroquial de Sant Sebastià i la Casa de la Vila.

57. *El Polisportiu*: Al carrer de Carles Vallès, de nova construcció i amb camp de ciment per a la pràctica del futbol sala i d'altres esports de pilota.

58. *El Mercat*: A l'esplanada que hi ha al voltant de l'església parroquial de Sant Sebastià, els dimarts al matí.

59. *El Taller*: Al costat de la fusteria, al carrer Major, propietat del Sr. Joan Vinos, l'alcalde del municipi. Es dedica a la reparació d'automòbils.

ELS CARRERS I LES PLACES

60. *Avinguda de Catalunya*: A l'eixample modern del poble, esdevé una continuació del carrer del Montsec; hi ha la Cooperativa del Camp.

61. *Carrer de Balmes*: A l'extrem oriental del municipi, al costat del Camp Municipal d'Esports, enllaça la carretera de Benavent amb la costa del Pou.

62. *Carrer de Barcelona*: Al NW del nucli, sobre l'eixample modern.

63. *Carrer de Carles Vallès*: Sorgeix del carrer del Doctor Fleming fins al carrer de Sant Josep de Calassanç. Hi ha diversos serveis: un polisportiu, una farmàcia, un col·legi públic i un bar.

64. *Carrer Diagonal*: A l'extrem occidental del poble, s'inicia en zona rural fins a arribar a la bifurcació del carrer de Mossèn Salvador amb l'Avinguda de Catalunya.

65. *Carrer del Doctor Ferran*: Al centre del poble, sorgeix del carrer de Lleida fins a la sortida del poble per la costa del Pou.

66. *Carrer del Doctor Fleming*: Continuació del carrer de Lleida per l'oest, el seu final significa el començament del camí d'Alguaire. Hi ha un dels dos tallers de reparació d'automòbils del municipi i una petita fàbrica de pintures.

67. *Carrer d'Enric Granados*: Petit i curt passatge que discorre entre el carrer de Carles Vallès i l'avinguda de Catalunya; hi té la seu una empresa de transports.

68. *Carrer de l'Església*: Al sector més antic del poble, discorre des del carrer de Ramon i Cajal fins a la petita esplanada on hi ha l'església parroquial de Sant Sebastià.

69. *Carrer de Lleida*: Neix tocant a l'inici de la carretera de Benavent i travessa